

JOSEP VALLVERDÚ

El patró Gombau

Pagès editors

© Josep Vallverdú, 2000
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S. L., 2000
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
Primera edició: desembre de 2000
Disseny de la coberta: Mercè Trepal
ISEN: 84-7935-760-6
Dipòsit legal: L-1.324-2000
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S.L.

És prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, sense la prèvia autorització de la casa editora.

Després de passar a frec de l'illa d'Ipsili, Gombau de Saona va deixar caure l'àncora a mitja tarda d'aquell dia de març al sector de Zeas, a la costa atenesa. I va desembarcar amb un dels seus llaguts; a terra l'esperava un criat amb una mula; així muntat, va adreçar-se tot seguit al palau del governador dels Ducats.

-Us esperàvem dos dies enrere -va etzibar-li, entre amable i reptador, el lloctinent del governador.

-Demano perdó pel retard -féu Gombau movent el cap amb desplaença. I afegí: -Pirates i més pirates; hem hagut de navegar cap a migjorn, cosa que no hauríem volgut. Les costes de Sicília són una pesta de saquejadors. I encara bo que els vents ens han estat favorables.

-Us he fet l'observació del retard -el lloctinent continuà- perquè ara sí que tenim pressa. Heu d'anar a l'indret que ara veureu. És..

Desplegà amb l'ajut d'un escrivinet, una carta de la costa. Va assenyalar l'Àtica i més al nord i va deturar-lo, poc més enllà de la península Calcídica.

-En... aquest punt. El port és Gonati. Pertany al senyor franc de Voisennes, però aviat serà, sembla, un lloc sense tanta seguretat com fins avui ha estat. Una colla de súbdits seus i nostres, alguns d'ells descendents dels combatents de la Companyia, han de ser repatriats.

-Quants són? -demanà Gombau.

-Una trentena. Són camperols i camperoles, artesans, joves o més grans; uns pocs duen amb ells les famílies.

-O sigui que aquests constitueixen la càrrega de la segona part del viatge. Veig que dieu que sí. I a continuació faig virada i sense fer nova escala a Atenes enfilo directament a ponent.

El lloctinent del governador escoltava atentament els mots del patró.

-Sí, exactament. Aquí, però, heu de carregar demà al matí una partida de metall, en forma de lingots i barres de ferro. És la primera part del viatge. Mireu, fem una cosa: aquesta nit la passeu on vulgueu d'Atenes, al port mateix -vora mar hi ha hostals-, i demà al matí us tindrè la càrrega preparada, i l'embarqueu, de manera que de retorn, com vós mateix heu dit, podreu continuar sense parar el viatge a Catalunya.

A Atenes s'hi veia animació, l'endemà al matí. Grups de persones anaven a missa a Santa Maria, els mercats de carrer s'omplien de venedors i de compradors i se sentien força veus catalanes. Gombau pensà amb tristesa quina llàstima era que aquells ducats de Neopàtria i d'Atenes haguessin de desaparèixer, esborrar-se'n l'ensenyà dels reis del Casal. Però, així estava decidit diplomàticament i política: els catalans no tenien ja res a fer a Atenes; conservarien, no se sabia quant de temps, uns consolats en diversos ports de l'Egeu i no res més. L'antiga Grècia i les seves illes estaven en mans d'altres occidentals, francs, genovesos, venecians, pisans. I aviat caurien sota l'empenta dels turcs..

Havia dormit a la seva nau, la Llosa, sense fer cas de les recomanacions del lloctinent, que li havia vantat les excel·lències dels hostals de la costa. Gombau, bon navegant, havia fins i tot fet un dels torns de guàrdia i, en fer-se de dia, ja estava dempeus, repassant la nau amb la

tripulació, composta de deu homes, i disposant els espais que haurien d'ocupar a la nau les persones que havia de repatriar en el punt assenyalat pel lloctinent, davant l'illa de Tassos. Entre d'altres consideracions pesava en aquelles previsions el fet que des de la costa del nord de l'Egeu fins a Barcelona o Tarragona hi hauria un mes ben bo de viatge. O potser dos.

Va comprar dos bonets de bona llana, amb gira: des que calbejava lleugerament sentia a estones fred al cap. En les seves navegacions havia envejat els homes que podien portar obsequis per a les mullers o els fills. Ell encara era fadrí. No sabia quan deixaria la vida de la mar, una vida a la qual res no hauria fet suposar en la seva infantesa que s'havia de dedicar, car pertanyia a una família de terra endins, molt de la terra ferma. Els seus pares i avis havien estat camperols dels que mai no veuen la mar. Però a la vida els atzars tenen gran força i a ell, l'atzar l'havia convertit en un patró que se sabia la mar Mediterrània com el palmell de la mà.

"A veure si porten la càrrega dels ferros i puc salpar abans de migdia" -va pensar, tot girant cua i adreçant-se a la rada davant la qual tenia el vaixell fondejat.

L'hi esperaven el lloctinent, uns guardes i els bastaixos. Amb l'ajut dels tripulants van carregar les caixes de fusta que contenien tot el carregament de ferro. Després, a una indicació del lloctinent del governador, l'escrivà allargà a Gombau un paper amb l'ordre escrita de mà del governador:

"Al fidel Gombau de Saona, patró de la nau Llosa, salut.

Com sia que per part del governador de Catània ens han estat recomanades la vostra nau i la vostra persona, per la present us encomanem que en continent us feu a la vela fins al port de Gonati, on rebreu a bord les persones

que us seran confiades per Monsenyor Robert de Voisennes, senyor de Gonati, les quals conduireu sanes i estàlvies fins arribar als reialmes del Rei nostre Senyor.

Dada a Atenes al nostre palau, a... de...

El governador"

Gombau de Saona va signar el rebut i es guardà el paper amb les ordres del governador.

-I vosaltres -demanà al lloctinent-, quan desplegueu veles?

El lloctinent no va fer cas del to lleuger de la frase. Va dir, només:

-Tan bon punt arribin les ordres del Palau Reial. De fet, els ducats de Neopàtria i Atenes han passat a la història. I si voleu que us ho digui, aquests grecs estan condemnats. Em voldria equivocar, Déu sap que sí, però em temo que els turcs es faran amb tot el seu territori.

-No em fa cap gràcia; els turcs i els seus germans de la costa nord de la Ifriquia es passegen quan i com volen per tot el llevat de la mar. Si encara han d'acabar dominant tota aquesta terra ferma...

El lloctinent li posà una mà a l'espatlla.

-S'han acabat els temps de les croades, amic Gombau. Mireu al vostre voltant: illes, regions, ciutats i ports i badies dominades per pisans, genovesos, venecians, llombards, francs, sense cap unitat, sense estar aplegats sota una bandera. Només de cara al comerç... Fins nosaltres, els subjectes dels reis del Casal de Barcelona, hem caigut en aquest parany. Però així són els temps, i no podem canviar-los.

-Ens trobarem, doncs, aviat a Catalunya?

-O a Aragó -va respondre el lloctinent.

-Això.

Gombau va acomiadar-se i disposà la maniobra de sortida. Van desplegar-se les veles, cada home ferm al seu lloc i, gràcies al bon vent, aviat van trobar-se separats de la costa, a tres milles, veient com els promontoris, els illots, les roques de la costa, i els vessants suaus de la terra fema s'anaven succeint; una muntanya cantelluda ara i adés destacant-se contra el cel blavíssim sense un núvol, com les parts d'un retaule que es desplaçés lentament...

Gombau confiava que tindrien bon temps. N'era temporada.

La rutina de les maniobres, sempre limitades a seguir el rumb, rissar poc o molt la vela i mantenir la separació de la costa o del perfil de les illetes que trobaven, es veia sotragada només per alguna sobtada ràfega de vent, o per les operacions de retirar les fluixes que els mariners havien llançades per tal de poder ficar peix a la cassola. Hi queien llucets, sards, gorballs i altres peces de bon veure i més bon empassar. Calia alternar la carn salada i el bescuit que havien carregat a port, amb el peix fresc.

Els cuiners eren dos dels mariners que feien el menjar un dia cadascun. Gombau no era particularment exigent ni refinat, però d'entre la tripulació n'hi havia de més llepafils que no altres! Cridaven:

-Pere -al cuiner de torn-, potser seràs bo per a les calderes d'en Banyeta, però al nostre fogó fas ben pobra fila!

O bé:

-Ai, Siró, que aquesta bullida té més nap que substància! Vols dir que no has fet un brou de gavià?

Els cuiners retopaven i tothom acabava rient.

Gombau rumiava la millor manera de transportar els qui retornaven a la pàtria. Les mides de la nau no eren gaire generoses, i el temps de març no convidava a disposar gent a dormir a coberta. Va fer aixecar, però, amb taulons

uns envans a coberta pel costat d'estribord i els féu cobrir amb un bon tendal per tal que, arribat el moment, hi dormissin els homes joves; demanaria fllassades a Gonati.

Gonati posseïa una de les més belles badies que Gombau havia vist. I a fe que coneixia bon tros del Mediterrani occidental i oriental, part de les illes i la costa nord de la Ifríquia. Potser pel fet que quan s'anaven acostant al lloc de fondejament els núvols que havien pesat damunt la mar s'enretiraven i la petita ciutat, el seu castell i el barri de vora la muralla de mar es van omplir sobtadament de sol, Gombau va tenir aquella plaent impressió.

La nau quedà envoltada de gavines un cop fondejada. Deixant només dos tripulants a bord, el patró i els altres mariners van arriar la barca fins a l'aigua pel costat de babord i, empuyant els remes, van acostar-se a la platja.

Semblantment al que havia fet a Atenes, Gombau va pujar fins al castell del senyor de Voisennes, amo de tot aquell territori. Els mariners de la Llosa s'havien escampat per la població amb el permís del patró, i havien acordat de ser a les portes del castell al cap de dues hores, per reunir-se amb Gombau.

Al castell van deixar-lo entrar tot seguit d'haver donat el seu nom, i va ser rebut pel senyor de Voisennes. Fora del fet que tenia un ull permanentment tancat, qui sap si buidat, Robert de Voisennes era un bon tipus, cepat i alt. Gombau hi contrastava, car era home d'estatura mitjana i sense res que destaqués en la seva figura, fora de l'energia de tots els seus gests i un posat constantment alerta.

L'ull bo del senyor de Gonati va resseguir la figura del seu visitant tan bon punt hagueren pres seient.

-I bé, patró Gombau, tinc notícies del governador dels ducats que sou un expert navegant -va obrir la conversa el senyor.

-No pas més bo que d'altres que solquen la mar -va declarar Gombau.

-Però sí prou per dur sans i estalvis a la seva terra els homes i les dones que us han encomanat de recollir aquí a Gonati.

-Bé ho espero, amb l'ajut del cel.

El senyor de Voisennes se serví aigua amb llimona i n'oferí a Gombau.

-Escolteu, aquests vassalls que us heu d'emportar han estat al meu servei molt de temps: són catalans, occitans i hi ha algun grec emparentat amb ells. Els tinc estimació i vull el millor per a ells. Més de quatre són descendents de la Companyia. Jo aviat emprendre el retorn a França, al meu enyorat Poitou, però no encara. No descarto que algun dels bons operaris que ara abordaran el vostre vaixell tornin al meu servei en terres de França més endavant.

-També desapareixerà el senyoriu de Gonati? -de manà Gombau-. Vull dir, com sembla que desapareixeran els ducats. Buf! i ja està...

-Doncs sí, buf ... -va dir amb energia el senyor de Voisennes-. El rei Joan d'Aragó no té cap interès a mantenir els ducats. I dubto que el seu pare, el rei en Pere, n'hi tingués, tampoc. Però no es decidí a oferir-los en venda. Hi posaran setge venecians o genovesos, i els prendran per la força. El meu cas és diferent. He venut aquest territori als venecians. Però no vull deixar-los alguns dels meus millors súbdits. Ni ells quedar-se si jo a la llarga me n'he d'anar. Demà tindrem recollit tot el vostre passatge.

L'endemà Gombau comparegué davant del consolat, a la platja, on hi havia la llotja. Era el lloc indicat per trobar-se amb els seus passatgers. Segons li havien explicat, alguns van arribar la nit abans, car residien en poblets veïns, d'altres havien tot just tancat les cases que ocupaven a Gonati. A mig matí Gombau i els seus mariners van poder veure, sota els porxos de la llotja, aquella trentena d'emigrants. D'entre ells va destacar-se un jove, molt decidit, que féu una reverència a Gombau. I saludà:

—Patró Gombau de Saona, si em permeteu... Sóc Peire de Muïsses, i us he fet el recompte de totes les persones que embarcareu.

Tenia un accent ple de cantarella, de segur que era un occità.

—Sou el majordom del senyor, per ventura?

—No. Jo sóc un més de la colla del passatge. No penséssiu pas altra cosa. Ara, algú havia de tenir la relació a punt...

Gombau va pensar: "mira, un de ben eixerit. Se'l veu disposat a no fer el mandra."

—Molt bé, expliqueu-me qui són tots aquests —el convidà.

En Pere, i en Siró, els cuiners, observaven aquella colla de persones com si calculessin la gana que tindrien.

—Mireu —va explicar Peire, amb el seu accent cantaire—, us he fet una llista per parts.

—I...?

—Tenim: deu homes fadrins, que són criats del castell, o camperols; tres fadrines; cinc homes casats, amb les mullers i els fills, sis menuts en conjunt; i un avi.

Gombau havia comptat mentalment.

—Trenta —va dir—. Ja en tinc prou. Trenta hi cabran, un xic estrets, però encara els podrem carregar. Ni una persona més.

-Us comprenc.

-No ho sé, si em compreneu, Peire. En tot cas, alimentar trenta persones i els onze de la tripulació, si no volem eternitzar-nos desembarcant ara i adés per proveir, vol dir des de la sortida carregar molt i molt de queviures, i això ocupa lloc, i afeixuga el bastiment.

Els deu fadrins emigrants es van oferir a ajudar a la càrrega dels aliments i se'n van anar a col·laborar amb la marineria. Gombau va quedar-se amb les famílies i les noies. Els fills petits s'arrapaven a les faldilles de les mares, mirant temorosos aquell home de la mar.

Peire els presentà poc o molt, però de moment Gombau no podia retenir els noms. De les fadrines, una era germana d'una grega casada amb un català que, no tenint altra família, se'ls havia ajuntat. D'altres matrimonis eren també mixtos, i l'avi, un home sempre somrient, era sicilià.

Gombau els explicà per damunt com havia pensat disposar-los al vaixell.

-Encara sou a temps d'agafar més roba d'abric; feu-ho, us ho aconsello. Penseu que, en cas contrari, podeu passar alguna incomoditat -va advertir-los-. Les nits són prou fredes, a mar oberta. A propòsit, Peire: tinc notícia que hi ha artesans, entre aquesta gent. Me'n donareu detalls, oi?

-Prou, mireu, aquell...

L'home al·ludit, un dels pares de família, va oferir-se de seguida:

-Sóc manyà. Si dins la nau convé...

-Veurem. Ara no cal que aneu dient els vostres oficis, ja ho farem a bord.

-Les dones poden cuinar -va oferir Peire.

-Psst... potser sí, amb tanta colla com serem. Però esperem a veure què diran els cuiners de la tripulació. Són molt pagats del seu ofici.

Al cap de poc va demanar:

-Quanta d'aquesta gent és grega?

Peire va dir que segons què entenia per grecs. Nats a Grècia més de la meitat; ara, de pares grecs només sis.

Gombau va pensar en tots els anys que la Companyia va vagar per les terres de Grècia. El rei Pere, com havia dit mossèn Robert, no havia tingut interès per conservar aquells ducats, i el seu fill Joan, menys: tots plegats prou feina havien tingut amb els nobles aragonesos, amb els tractats internacionals i amb Sardenya.

Durant tot el dia es van embarcar els queviures. A mitja tarda, quan començaven de fer viatges amb barques per pujar a bord els emigrants, va presentar-se a cavall mossèn Robert de Voisennes, acompanyat d'un altre genet, molt robust i d'espessa barba. Gombau va comunicar-li que l'embarcament es feia sense novetat.

El senyor de Voisennes va escurar-se la gola.

-Mireu, patró Gombau, us porto un viatger més -anuncià.

Es referia, sense dubte, al seu acompanyant barbut.

-És el meu cosí Romeu, baró de Sertres -afegí el de Voisennes.

Gombau només va dubtar un instant. Immediatament després de fer una inclinació de salut, va moure el cap a dreta i esquerra.

-No puc admetre ni una sola persona més, senyor. Les meves instruccions són de carregar trenta persones, i ja aniran molt mal encabides. És impossible.

-No us he sentit prou bé, o potser us negueu a donar-me un lloc al vaixell? -va exclamar aquell home barbut, parlant, amb veu tallant, per primera vegada. Era jove, i tenia una veu autoritària, dura com un fuet.

Els mariners de la nau havien parat de fer la càrrega, i també els xicots emigrants. Tothom contemplava, encuriós i amb un començ d'angúnia, l'escena.

—Un moment, Romeu —va apaivagar mossèn Robert—, segurament el patró no vol negar-se...

—És que no puc fer altrament —insistí Gombau—. La nau no pot admetre ningú més, i a més a més aquest passatger no estava a la llista.

El senyor de Voisennes va aturar el braç del seu cosí, que havia anat directament al puny de l'espasa.

—Em sap greu haver de dir-vos-ho d'una altra manera. Però si no permeteu que el baró Romeu embarqui bonament, recordeu que puc obligar-vos-hi a la força.

Gombau esguardà Peire de Muisses. Aquest, amb la mirada, li deia que cedís. Gombau sabia què volia dir exercir l'autoritat per part d'un noble, senyor, a més a més, del territori. Caldria a la llarga cedir, o exposar-se a no tenir autorització de desatracar i fins veure ocupat el vaixell per homes d'armes.

—Estic obligat a no admetre una sola persona més de les previstes —va explicar encara Gombau—. És més, això aniria en contra de les lleis del nostre consolat de mar, i fins dels Usatges.

—Per darrera vegada —va insistir monsenyor Robert de Voisennes—, cedireu en la vostra tossuderia?

—Molt bé. En el meu informe al final del viatge faré constar que aquest noble ha pujat a la força. Potser el nostre rei protestarà al de França.

—Reïra! —exclamà el baró de Sertres descavalcant amb esbufecs.

Els nens emigrants, des de la borda, s'amagaven per no esclafir a riure. Romeu de Sertres tomà a la càrrega:

—No solament pujaré a bord, sinó també el meu criat! —va decidir—. Però, què us heu cregut? Vós no sou altre que un patró de barca. Via fora, que pujo!

Amb cara ferrenya, Gombau li barrà el pas.

-Si em permeteu, senyor baró, haig de dir quelcom a tots els presents.

-...I el meu criat viatjarà amb mi -insistí el baró Romeu-. I si per fer-ho s'ha de quedar a terra un altre dels passatgers, doncs que baixi i ja està.

Sense ni mirar-lo, Gombau va adreçar-se als emigrants que, repenjats a la borda, no es perdien detall de l'escena. Alçà la veu:

-Ahir, el vostre senyor Robert de Voisennes, que governa Gonati i el seu territori, va expressar-me amb paraules sentides l'estimació que us té a tots. Ara espero que no voldrà que un de vosaltres es quedi aquí per permetre que un criat pugi.

Es girà a Voisennes, que el mirava amb el seu únic ull encès:

-Monsenyor Robert, el vostre respectable senyor cosí embarca a la força, l'accepto i el tractaré amb deferència. Només ell. I ningú més.

Gombau percebé murmuriis d'aprovació entre els embarcats.